

KLAIPĖDOS MIESTO IR RAJONO 10-12 KLASIŲ MOKINIŲ RIZIKINGA ELGSENA: PSICHOAKTYVIŲJŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMAS

Neringa Strazdienė¹, Birutė Strukčinskienė¹, Vaiva Strukčinskaitė², Ineta Pačiauskaitė¹,
Marina Prokofjeva¹, Sigitas Griškoniš^{1,3}

¹Klaipėdos universitetas, ²Vilniaus kolegija, ³Klaipėdos universitetinė ligoninė

Raktažodžiai: Klaipėdos miestas, Klaipėdos rajonas, mokiniai, paaugliai, jaunimas, rizikinga elgsena, psichoaktyviosios medžiagos.

Santrauka

Daugelio ligų ir sutrikimų priežastis – rizikingas elgesys, kuris kelia grėsmę žmogaus sveikatai, gerovei, ateities raidai bei sėkmei. Ypač svarbu, kad paauglystėje naujos patirtys netaptų rizikinga elgsena, o besiformuojantys gyvenimo įpročiai taptų poreikiu elgtis sveikai. Straipsnyje analizuojami Klaipėdos miesto ir rajono 10-12 klasių mokinių rizikingos elgsenos – psichoaktyviųjų medžiagų: tabako gaminių ir (ar) elektroninių cigarečių, alkoholio, narkotinių medžiagų vartojimo aspektai. Pasirinkta kiekybinio tyrimo strategija, taikyta apklausa raštu. Buvo apklausta 260 Klaipėdos miesto ir rajono 10-12 klasės mokinių nuo 16 iki 19 metų. Statistinei duomenų analizei naudota SPSS programa (versija 23.0). Statistiniam reikšmingumui tikrinti taikytas Chi kvadrato (χ^2) kriterijus. Duomenys statistiškai reikšmingi, kai $p < 0,05$. Tyrimo rezultatai parodė, kad psichoaktyviasias medžiagas dauguma paauglių pirmą kartą pavartojo būdami 13-16 metų, o dalis paauglių – 7-12 metų. Dauguma paauglių nevirtavo narkotinių medžiagų, tačiau vartojo alkoholį, o beveik pusė – rūkė. Vaikinai reikšmingai dažniau vartojo alkoholinius gėrimus bei narkotines medžiagas, nei merginos. Mieste ir rajone (kaime) gyvenantys paaugliai psichoaktyviasias medžiagas vartojo panašiai. Paauglius vartoti psichoaktyviasias medžiagas paskatino bendramčiai. Apie pusę paauglių mano, kad psichoaktyviosios medžiagos padeda atsipalaiduoti.

Įvadas

Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) teigia, kad daugelio ligų ir sutrikimų priežastis – rizikingas elgesys, kuris tiesiogiai ar netiesiogiai kelia grėsmę žmogaus sveikatai,

gerovei ir ateities raidai bei sėkmei [1]. Statistika rodo, kad tarp dešimties pagrindinių ankstyvos mirties priežasčių yra toks elgesys kaip rūkymas, piktnaudžiavimas alkoholiu, mažas fizinis aktyvumas, nesveika mityba, nesaugūs lytiniai santykiai, gydytojų rekomendacijų nesilaikymas [2]. Kiti rizikingo elgesio tipai – psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas, vairavimas apsvaigus nuo alkoholio, saugos diržų nesegėjimas automobilyje ir kai kurie kiti taip pat yra susiję su ilgalaikiais ar trumpalaikiais sveikatos sutrikimais [3].

Paauglystė yra ypatingas žmogaus gyvenimo tarpsnis. Jo metu vyksta intensyvus savęs suvokimas, savo vaizdo susidarymas, gyvenimo pozicijos ieškojimas, savo tapatybės įtvirtinimas [4]. Šiame amžiuje jaunas žmogus nori viską išbandyti, patirti, pajusti naujus jausmus bei išbandyti kūno galimybes [5], todėl svarbu, kad naujos patirtys netaptų rizikinga elgsena, o besiformuojantys gyvenimo įpročiai taptų poreikiu elgtis sveikai.

Paauglių rizikingos elgsenos problema nėra nauja, bet ypač aktuali šiandienos vaikų ir jaunimo gyvenimo kontekste. Kiekvienas laikmetis kelia naujus paauglių rizikingos elgsenos iššūkius, tad svarbu tirti šios problemos mastą ir situaciją, nes tai gali padėti numatyti vaikų ir jaunų žmonių rizikingos elgsenos problemos sprendimo galimybes bei planuoti ir įgyvendinti prevencines priemones.

Vaikų, paauglių, jaunų žmonių rizikingos elgsenos problemas įvairiais aspektais tyrė daugelis šalies ir užsienio mokslininkų [6-17]. Tarptautiniai tyrimai rodo, kad rizikinga elgsena glaudžiai susijusi su psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu (piktnaudžiavimu alkoholiu, narkotinėmis medžiagomis, rūkymu) [18-24]. Žalingas alkoholio ir narkotinių medžiagų vartojimas bei rūkymas yra didelė sveikatos ir socialinė problema, kuriai spręsti taikomos minimalios ir maksimalios intervencijos [6-8]. Priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimas – viena didžiausių paauglių sveikatos problemų. Įvairūs moksliniai tyrimai įrodė, kad alkoholio vartojimas ir rūkymas yra pavojingi jaunų

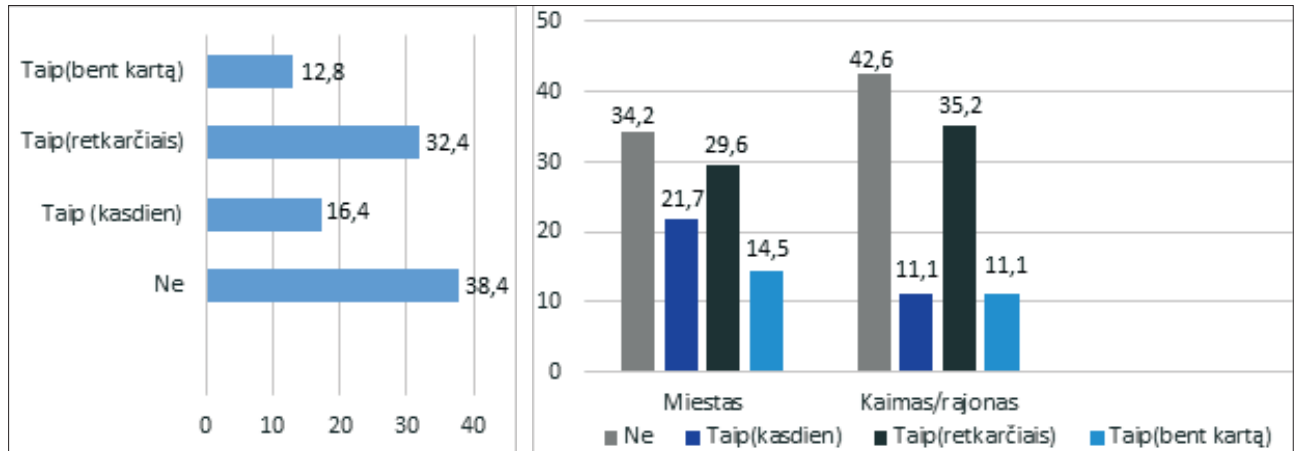
žmonių sveikatai ir kelia pavojų visuomenės saugai [25].

Lietuvos paaugliai dažniau pirmą kartą pasigeria būdami jaunesni nei 13 metų, lyginant su kitų Europos šalių paaugliais. Be to, psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas stebimas vis jaunesnio amžiaus vaikams [25, 26]. Mūsų šalyje berniukai alkoholį vartoja dažniau nei mergaitės, vaikų grupėje rūkymas taip pat labiau paplitęs tarp berniukų. Deja, jauniausi rūkaliai, kuriems patarimas mesti rūkius galėtų duoti didžiausią sveikatos išsaugojimo efektą, tokį gydytojo patarimą gauna rečiausiai [26]. Kanapių produktų mokiniai vartoja daugiau, nei kitų narkotinių medžiagų. Tarp Lietuvos mokinių didėja kanapių vartojimas, jaunėja vartojančių mokinių amžius ir daugėja kanapių produktus vartojančių merginų [25].

Vaikų ir paauglių rūkymas, alkoholio, įvairių narkotinių

medžiagų vartojimas yra svarbūs klausimai, kuriuos bando spręsti mokslininkai, visuomenės sveikatos specialistai, medikai, pedagogai, psichologai, nevyriausybinių organizacijų atstovai, policijos darbuotojai. Visuomenės sveikatos ekspertai skatina aktyviau taikyti mokslinius tyrimus, analizuoti problemos mastą, nagrinėti, kas galėtų efektyviau mažinti vaikų, paauglių ir jaunų žmonių psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą. Moksliniai tyrimai apie rizikingą jaunų žmonių elgesį gali padėti identifikuoti problemas, įvertinti galimas prevencines priemones, formuoti sveikatos politiką bei pasiūlyti prevencines strategijas.

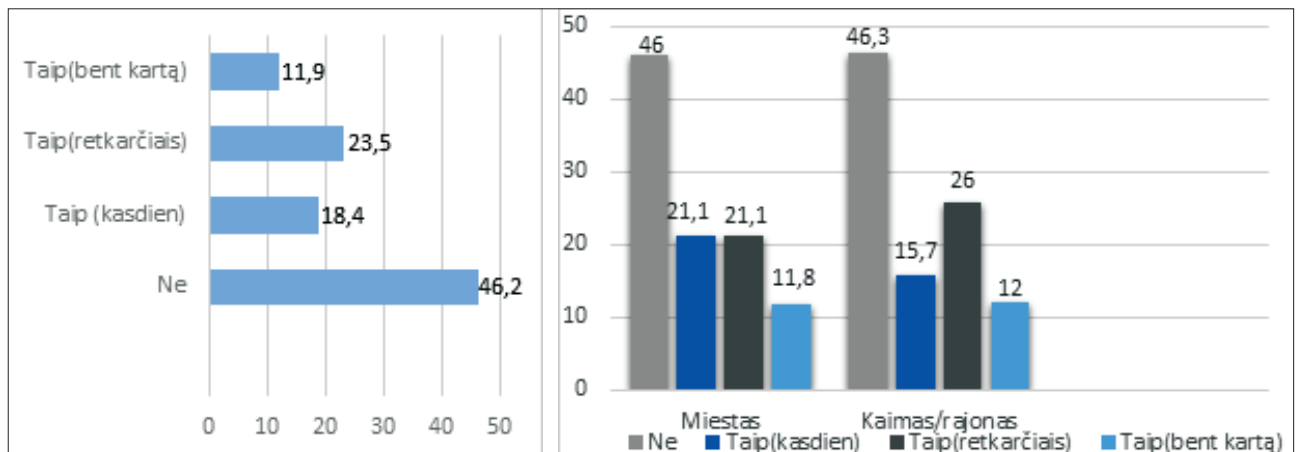
Tyrimo tikslas – analizuoti Klaipėdos miesto ir rajono 10-12 klasių mokinių rizikingą elgseną ir psichoaktyviųjų medžiagų (tabako gaminių ir (ar) elektroninių cigarečių, alkoholio, narkotinių medžiagų) vartojimą.

1a pav. Visos tiriamųjų grupės duomenys

1b pav. Duomenų pasiskirstymas pagal vietovę

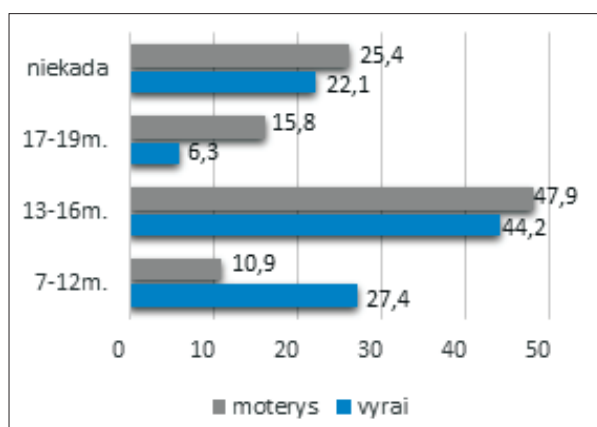
1 pav. Mokinių tabako gaminių vartojimas per pastaruosius 12 mėnesių (proc.)

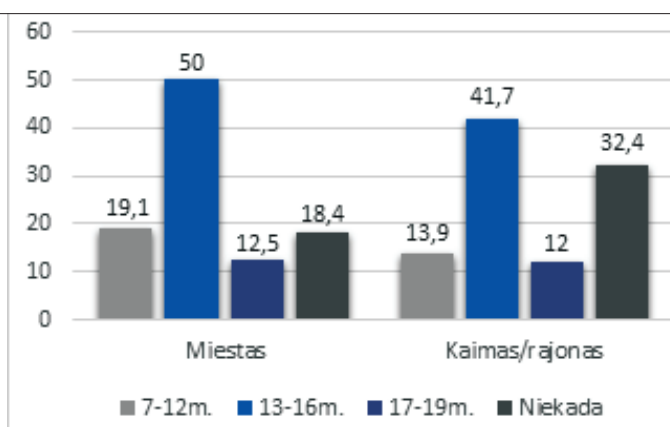
2a pav. Visos tiriamųjų grupės duomenys

2b pav. Duomenų pasiskirstymas pagal vietovę

2 pav. Mokinių tabako gaminių vartojimas per pastarąsias 30 dienų (proc.)

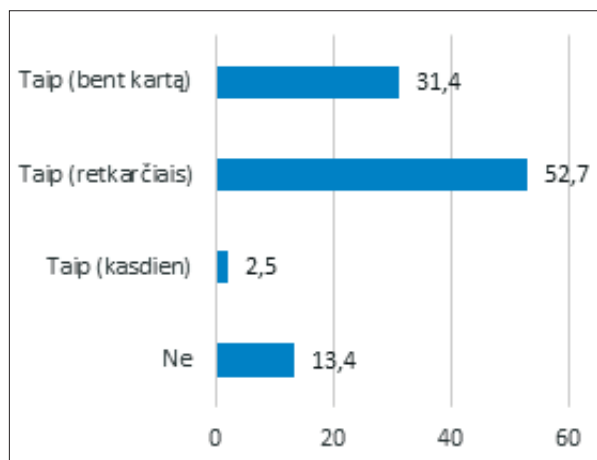

3a pav. Duomenų pasiskirstymas pagal lytį

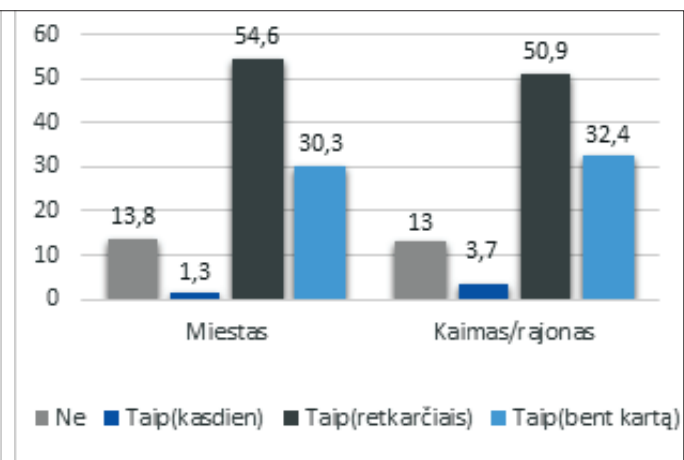

3b pav. Duomenų pasiskirstymas pagal vietovę

3 pav. Mokinių, pirmą kartą pabandžiusių rūkyti tabako gaminius ir (ar) elektronines cigaretes, amžius (proc.)

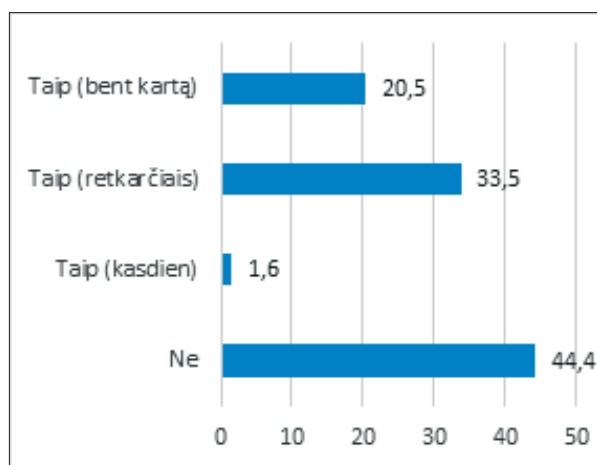

4a pav. Visos tiriamųjų grupės duomenys

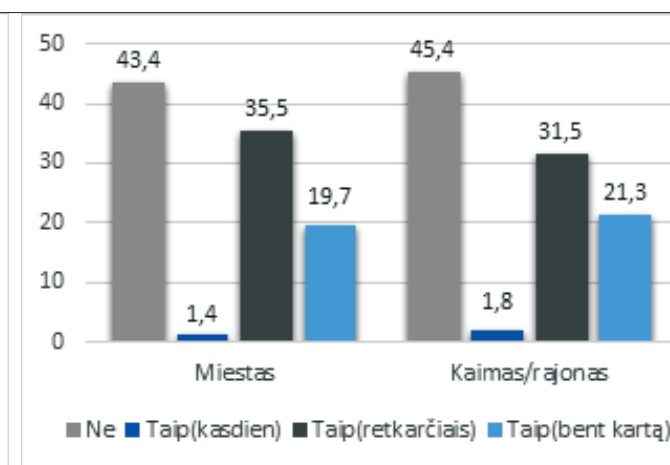

4b pav. Duomenų pasiskirstymas pagal vietovę

4 pav. Mokinių alkoholio vartojimas per pastaruosius 12 mėn. (proc.)

5a pav. Visos tiriamųjų grupės duomenys

5b pav. Duomenų pasiskirstymas pagal vietovę

5 pav. Mokinių alkoholio vartojimas per pastarąsias 30 dienų (proc.)

Tyrimo medžiaga ir metodai

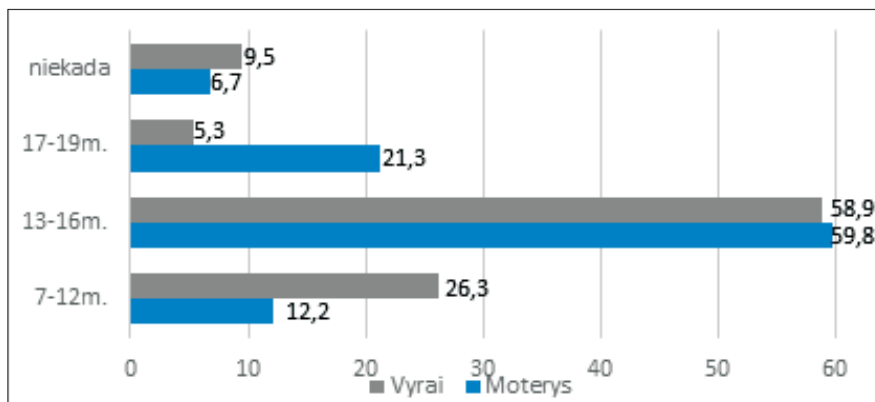
Siekiant atskleisti paauglių rizikingos elgsenos paplitimo situaciją Klaipėdos miesto ir rajono gimnazijose, pasirinkta kiekybinio tyrimo strategija, taikyta apklausa raštu. Klausimyną sudarė 25 klausimai, parengti remiantis Mokyklinio amžiaus vaikų gyvenimo tyrimu (2016) [27]. Straipsnyje analizuojama dalis visų surinktų tyrimo duomenų. Tyrimo kontingentą sudarė moksleiviai iš Klaipėdos miesto ir Klaipėdos rajono gimnazijų. Tyrimo dalyviai – 10-12 klasių mokiniai nuo 16 iki 19 metų. Buvo apklausta 260 respondentų: 152 mokiniai iš Klaipėdos miesto (58,5 proc.) ir 108 (41,5 proc.) mokiniai iš Klaipėdos rajono gimnazijų. Iš visų apklaustųjų 95 buvo vaikinai (36,5 proc.) ir 165 merginos (63,5 proc.). Tyrimas atliktas 2019 metais. Tyrimo procedūra ir tyrimo atlikimas buvo suderinti su mokyklų vadovais, gautas jų leidimas atlikti tyrimą. Statistinei duomenų analizei

atlikti naudota SPSS programa (versija 23.0). Statistiniams reikšmingumui tikrinti taikytas Chi kvadrato (χ^2) kriterijus, Duomenys statistiškai reikšmingi, kai $p < 0,05$.

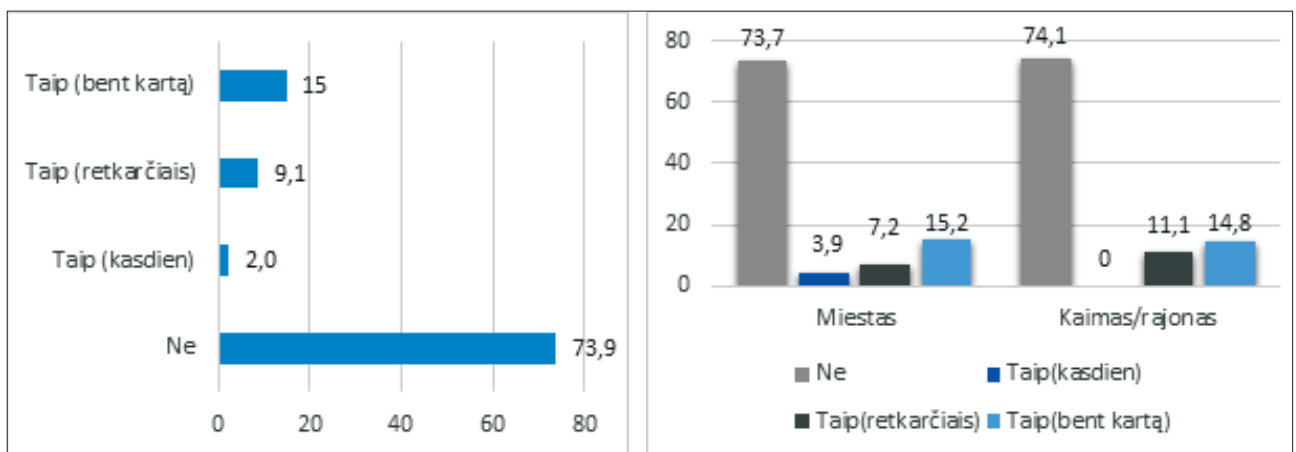
Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

Analizuojant 10-12 klasės moksleivių rizikingo elgsio paplitimą, domėtasi, ar moksleiviai per pastaruosius 12 mėnesių buvo bent kartą rūkę tabako gaminius ir (ar) elektronines cigaretes (1 pav.).

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad daugiau kaip trečdalis (38,4 proc.) mokinių nerūkė, o apie du trečdaliai rūkė tabako gaminius ir (ar) elektronines cigaretes: kasdien (16,4 proc.), retkarčiais (32,4 proc.), ar bent kartą per pastaruosius 12 mėnesių (12,8 proc.). Šiek tiek daugiau (42,6 proc.) nerūkiusių 10-12 klasių moksleivių buvo kaimo (rajono) mokyklose, nei miesto (34,2 proc.) mokyklose.

6 pav. Mokinių amžius, pirmą kartą pabandžiusių alkoholinių gėrimų (proc.)

7a pav. Visos tiriamųjų grupės duomenys

7b pav. Duomenų pasiskirstymas pagal vietovę

7 pav. Mokinių narkotinių medžiagų vartojimas per pastaruosius 12 mėnesių (proc.)

Domėtasi, ar 10-12 klasės mokiniai per pastarąsias 30 dienų bent kartą rūkė tabako gaminius ir (ar) elektronines cigaretes (2 pav.).

Tyrimas parodė, jog beveik pusė (46,2 proc.) mokinių nerūkė ir apie pusė rūkė tabako gaminius ir (ar) elektronines cigaretes: kasdien (18,4 proc.), retkarčiais (23,5 proc.), bent kartą per pastarąsias 30 dienų (11,9 proc.). Lyginant gautus duomenis vietovės atžvilgiu, atsakiusių skaičius pasiskirstė tolygiai: apie pusė miesto (46,0 proc.) ir beveik pusė kaimo (rajono) (46,3 proc.) mokinių nerūkė ir apie pusė miesto (54,0 proc.) bei pusė kaimo (rajono) (53,7 proc.) mokinių rūkė per pastarąsias 30 dienų.

Moksleivių klausėme, kiek jiems buvo metų, kai pirmą kartą pabandė rūkyti tabako gaminius ir (ar) elektronines cigaretes (3 pav.).

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad beveik pusė merginų (47,9 proc.) ir panašiai tiek pat vaikinių (44,2 proc.) pabandė rūkyti būdami 13-16 metų. Beveik trečdalis (27,4 proc.) vaikinių ir apie dešimtadalis (10,9 proc.) merginų pirmą kartą bandė rūkyti būdami 7-12 metų. Gauti statistiškai reikšmingi ($p < 0,05$) duomenys amžiaus aspektu rodo, jog dažniausiai paaugliai pradeda rūkyti ir (ar) vartoti elektronines cigaretes būdami 13-16 metų ($\chi^2 = 14,471$, $lfs = 3$, $p = 0,002$). Lyginant gautus duomenis vietovės atžvilgiu, išryškėjo, jog daugiausia – 50 proc. miesto ir 41,7 proc. kaimo (rajono) mokinių pirmą kartą pabandė rūkyti būdami 13-16 metų.

Tyrimu siekėme nustatyti, ar 10-12 klasių mokiniai bent kartą vartojo kokį nors alkoholinį gėrimą per pastaruosius 12 mėn. (4 pav.).

Tyrimo duomenys rodo, jog tik apie dešimtadalis (13,4 proc.) šio amžiaus mokinių nevartojo alkoholio per pastaruosius 12 mėnesių. Apie pusė (52,7 proc.) apklaustųjų alkoholį vartojo retkarčiais, trečdalis (31,4 proc.) – bent kartą, o 2,5

proc. – kasdien. Lyginant gautus duomenis tarp apklaustų miesto ir kaimo (rajono) moksleivių didelių skirtumų neišryškėjo – gautos panašios procentinės raiškos, tačiau 3,7 proc. kaimo (rajono) moksleivių pažymėjo, jog vartojo alkoholį kasdien, o kasdien vartojančių alkoholį miesto moksleivių buvo 1,3 procento. Rasti statistiškai reikšmingi skirtumai tarp vaikinių ir merginų alkoholio vartojimo per pastaruosius 12 mėnesių ($p < 0,05$). Vaikiniai per pastaruosius 12 mėn. dažniau nei merginos bent kartą vartojo kokį nors alkoholinį gėrimą ($\chi^2 = 9,837$, $lfs = 3$, $p = 0,02$).

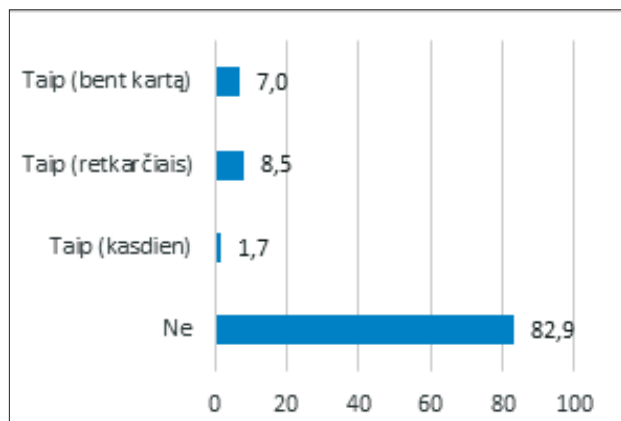
Siekėme išsiaiškinti, ar 10-12 klasių mokiniai bent kartą vartojo kokį nors alkoholinį gėrimą per pastarąsias 30 dienų (5 pav.).

Niekada alkoholio nevartojo 44,4 proc. moksleivių per pastarąsias 30 dienų. Bent kartą vartojo apie penktadalis (20,5 proc.), retkarčiais – apie trečdalis (33,5 proc.) ir kasdien vartojo 1,6 proc. mokinių per pastarąsias 30 dienų. Lyginant gautus duomenis tarp miesto ir kaimo (rajono) 10-12 klasių mokinių, gautos panašios procentinės raiškos. Vaikiniai reikšmingai dažniau bent kartą vartojo kokį nors alkoholinį gėrimą per pastarąsias 30 dienų, nei merginos ($\chi^2 = 8,733$, $lfs = 3$, $p = 0,03$).

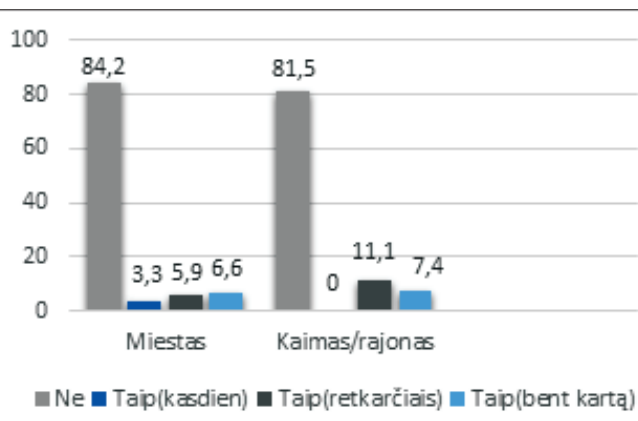
Tyrimu siekėme sužinoti, kokio amžiaus buvo mokiniai, kai pirmą kartą pavartojo alkoholinių gėrimų (6 pav.).

Tyrimo rezultatai parodė, kad apie pusė vaikinių (58,9 proc.) ir pusė merginų (59,8 proc.) alkoholinių gėrimų pirmą kartą pavartojo būdami 13-16 metų. Tyrimas atskleidė, kad nemaža paauglių dalis – vaikinių (26,3 proc.) ir merginų (12,2 proc.) pirmą kartą alkoholio paragavo būdami 7-12 metų ($\chi^2 = 17,575$, $lfs = 3$, $p = 0,001$).

Siekėme iširti, ar mokiniai bent kartą vartojo kanapių produktų ar kitą narkotinę medžiagą per pastaruosius 12 mėnesių (7 pav.).

8a pav. Visos tiriamųjų grupės duomenys

8b pav. Duomenų pasiskirstymas pagal vietovę

8 pav. Mokinių narkotinių medžiagų vartojimas per pastarąsias 30 dienų (proc.)

Per pastaruosius 12 mėnesių visiškai nevar-tojo narkotinių medžiagų 73,9 proc. mokinių. Bent kartą per pastaruosius 12 mėnesių narkotines medžiagas vartojo 15 proc. paauglių, retkarčiais – 9,1 proc., kasdien – 2,0 proc. respondentų. Net 3,9 proc. miesto paauglių nurodė kasdien var-tojė narkotines medžiagas per pastaruosius 12 mėnesių, o tarp kaimo (rajono) mokinių kasdien vartojančių narkotines medžiagas per pastaruosius 12 mėn. nebuvo. Gauti statistiškai reikšmingi ($p < 0,05$) skirtumai lyties aspektu: vaikinai daž-niau nei merginos bent kartą vartojo kanapių produktus ar kitą narkotinę medžiagą per pasta-ruosius 12 mėnesių ($\chi^2=16,202$, $lfs=3$, $p=0,001$).

Mokinių klausėme, ar jie bent kartą vartojo kanapių produktų (marihuanos, hašišo, kanapių („žolės“) ar kitų narkotinių medžiagų per pasta-rašias 30 dienų (8 pav.).

Moksleivių narkotinių medžiagų vartojimo per pastarąsias 30 dienų rezultatai rodo, jog vi-siškai narkotinių medžiagų nevar-tojo 82,9 proc. mokinių. Bent kartą vartojo 7,0 proc., retkarčiais – 8,5 proc., kasdien 1,7 proc. apklaustųjų. Net 3,3 proc. miesto mokinių teigė, jog kasdien vartojo narkotines medžiagas per pastarąsias 30 dienų, tačiau kaime (rajone) tokių mokinių nebuvo. Sta-tistiškai reikšmingi ($p < 0,05$) rezultatai rodo, kad vaikinai dažniau nei merginos bent kartą vartojo kanapių gaminius ar kitą narkotinę medžiagą per pastarąsias 30 dienų ($\chi^2=16,083$, $lfs=3$, $p=0,001$).

10-12 klasių mokinių klausėme, kada pirmą kartą jie pavartojo narkotines medžiagas (9 pav.).

Daugiau kaip pusė vaikinių (60,0 proc.) ir mer-ginų (67,7 proc.) atsakė, jog niekada nevar-tojo narkotinių medžiagų. 24,2 proc. vaikinių ir 15,8 proc. merginų pirmą kartą pavartojo narkotines medžiagas būdami 13-16 metų, o 14,7 proc. vai-kinų ir 12,1 proc. merginų – būdami 17-19 metų.

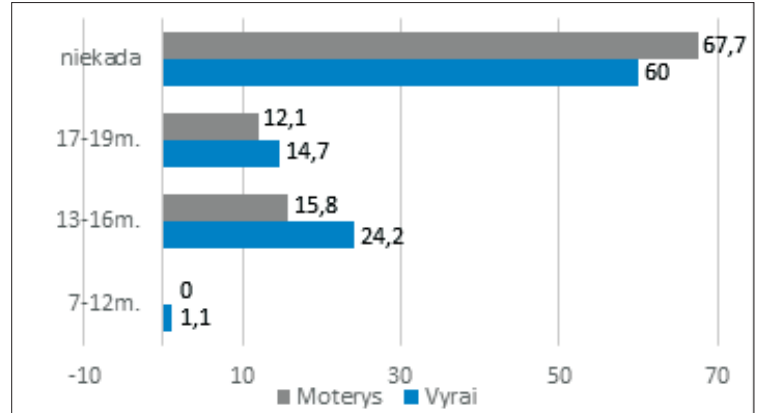
Tyrimu siekta išsiaiškinti, kas pirmą kartą paskatino paauglius vartoti psichoaktyviasias medžiagas (10 pav.).

Daugiau kaip pusė vaikinių (64,3 proc.) ir dauguma (70,9 proc.) merginų atsakė, jog pirmą kartą vartoti psichoaktyviasias medžiagas juos paskatino bendraamžiai. 31 proc. vaikinių ir 23,4 proc. merginų pažymėjo, kad vartoti psichoaktyviasias medžiagas juos paskatino vyresni draugai, o 4,8 proc. vaikinių ir 5,7 proc. merginų teigė, jog suaugusieji.

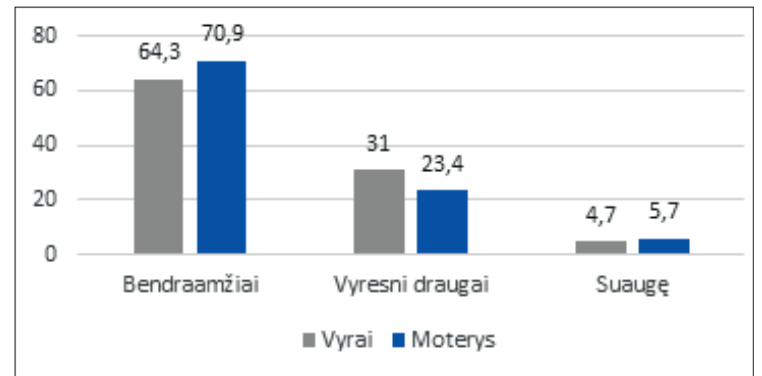
Siekėme išsiaiškinti, kokios yra 10-12 klasių

mokinių psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo priežastys.

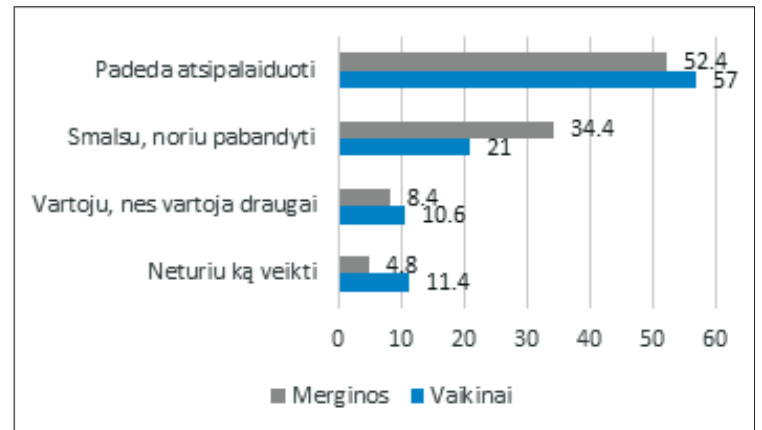
Apie pusė merginų (52,4 proc.) ir pusė vaikinių (57,0 proc.) teigė, jog psichoaktyviosios medžiagos jiems padeda atsipalaiduoti. Apie trečdaliui (34,4 proc.) merginų ir penktadaliui (21,0 proc.) vaikinių buvo

9 pav. Pirmą kartą pavartojusių narkotinių medžiagų mokinių amžius (proc.)

10 pav. Asmenys, pirmą kartą paskatinę mokinius vartoti psichoaktyviasias medžiagas (proc.)

11 pav. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo priežastys

smalsu ir kilo noras pabandyti psichoaktyviųjų medžiagų. 8,4 proc. merginų ir 10,6 proc. vaikų psichoaktyvias medžiagas vartojo, nes jas vartojo ir jų draugai. 4,8 proc. merginų ir 11,4 proc. vaikų šias medžiagas vartojo, nes neturėjo ką veikti.

Mūsų tyrimo metu buvo nagrinėjama Klaipėdos miesto ir rajono 10-12 klasių mokinių rizikinga elgsena psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo kontekste. 2016 metais atlikto Lietuvos mokyklinio amžiaus vaikų gyvenamosios tyrimo [27] metu nustatyta, jog 3 iš 10 vaikų Lietuvoje per pastaruosius 12 mėn. bent kartą vartojo alkoholį. Lietuvoje per pastaruosius 12 mėnesių 1 iš 6 vaikų bent kartą rūkė tabako gaminių. Mūsų tyrimo rezultatai atskleidė, jog apie du trečdalius mokinių bent kartą rūkė per pastaruosius 12 mėnesių ir apie pusę bent kartą rūkė per pastarąsias 30 dienų. Be to, dauguma 10-12 klasių mokinių vartojo alkoholinius gėrimus per pastaruosius 12 mėn. ir apie pusę visų moksleivių alkoholį vartojo per pastarąsias 30 dienų. L. Rupšienės ir kt. ESPAD – 2019 tyrimo [28] duomenimis, dalis respondentų pradėjo rūkyti cigaretes 9 metų ir jaunesni, tačiau vidutiniškai cigaretės (išskyrus elektronines) buvo pradėtos rūkyti 12,5 metų. Mūsų tyrimo duomenys panašūs: beveik pusė merginų ir panašiai tiek pat vaikų pabandė rūkyti tabako gaminius ir (ar) elektronines cigaretes 13-16 metų. Beveik trečdalis vaikų ir apie dešimtadalis merginų pirmą kartą bandė rūkyti būdami 7-12 metų. To paties ESPAD – 2019 tyrimo [28]. rezultatai atskleidė, jog mokiniai pirmą kartą bandė vartoti alkoholį vidutiniškai 13,2 metų, t. y. būdami kiek vyresnio amžiaus, negu bandė rūkyti cigaretes (12,5 m.). Mūsų tyrimas atskleidė, jog apie pusę Klaipėdos miesto ir rajono 10-12 klasių mokinių alkoholinius gėrimus pirmą kartą pavartojo būdami 13-16 m., tačiau nemaža paauglių dalis pirmą kartą alkoholio paragavo 7-12 metų. ESPAD – 2019 [28] tyrėjai nustatė, jog kanapes, kokainą (kreką) ir ekstazį mokiniai pirmą kartą bandė vartoti būdami vidutiniškai 14 metų ir vyresni, tik amfetaminus – kiek jaunesni. Ekstazį merginos bandė vartoti vidutiniškai 14,5 metų, o vaikinai – 13,5 metų. Mūsų tyrimo metu buvo gauti panašūs duomenys: apie penktadalis vaikų ir dešimtadalis merginų pirmą kartą pavartojo narkotines medžiagas būdami 13-16 metų. Vaikinai dažniau nei merginos bent kartą vartojo kanapių produktus ar kitą narkotinę medžiagą per pastaruosius 12 mėnesių ir per pastarąsias 30 dienų. Mūsų tyrimas atskleidė, jog daugiau kaip pusę vaikų ir daugumą merginų pirmą kartą vartoti psichoaktyvias medžiagas paskatino bendraamžiai. Tai patvirtina mokslinėje literatūroje randama informacija apie didelę bendraamžių įtaką paauglių nuostatoms ir elgsenai. Paaugliai nurodė vartojantys psichoaktyvias medžiagas, manydami, kad jos padės atsipalaiduoti. Tai rodo, kad jaunimui trūksta informacijos apie psichoaktyviųjų medžiagų žalą sveikatai.

Jaunų žmonių rizikingai elgsenai būtina skirti daugiau dėmesio. Vaikų, paauglių, jaunų žmonių psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo mažinimas, piktnaudžiavimo alkoholiu, narkotinėmis medžiagomis, tabako gaminiais, o ypač elektroninėmis cigaretėmis prevencija, intervencijos įvairiais lygmenimis, prieinamumo prie psichoaktyviųjų medžiagų griežtinimas, šių medžiagų kontrolė turėtų būti prioritetas uždavinys formuojant sveikatos politiką bendruomenės, vietiniu bei nacionaliniu lygmenimis.

Išvados

1. Tabako ir (ar) elektroninių cigarečių per pastaruosius 12 mėnesių nerūkė 38,4 proc., o per pastarąsias 30 dienų – nerūkė 46,2 proc. gimnazistų. Beveik pusė merginų ir panašiai tiek pat vaikų pabandė rūkyti būdami 13-16 metų. Beveik trečdalis vaikų ir apie dešimtadalis merginų pirmą kartą bandė rūkyti būdami 7-12 metų.

2. Alkoholio nevartojo per pastaruosius 12 mėn. tik apie dešimtadalis (13,4 proc.), o per pastarąsias 30 dienų – 44,4 proc. gimnazistų. Vaikinai per pastaruosius 12 mėn. ir per pastarąsias 30 dienų reikšmingai dažniau bent kartą vartojo kokį nors alkoholinį gėrimą, nei merginos. Tyrimo rezultatai parodė, kad apie pusę vaikų ir pusę merginų alkoholinius gėrimus pirmą kartą pavartojo būdami 13-16 m., tačiau nemaža paauglių dalis pirmą kartą alkoholio paragavo 7-12 metų.

3. Narkotinių medžiagų per pastaruosius 12 mėnesių nevartojo 73,9 proc., o per pastarąsias 30 dienų – 82,9 proc. gimnazistų. Apie penktadalis vaikų ir dešimtadalis merginų pirmą kartą pavartojo narkotines medžiagas būdami 13-16 metų, o apie dešimtadalis vaikų ir tiek pat merginų – būdami 17-19 metų. Vaikinai statistiškai reikšmingai dažniau nei merginos bent kartą vartojo kanapių gaminius ar kitą narkotinę medžiagą per pastaruosius 12 mėnesių ir per pastarąsias 30 dienų.

4. Reikšmingų skirtumų tarp paauglių, gyvenančių mieste ir rajone (kaime), psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo aspektu nenustatyta.

5. Daugiau kaip pusė vaikų ir dauguma (70,9 proc.) merginų teigė, jog pirmą kartą vartoti psichoaktyvias medžiagas juos paskatino bendraamžiai. Apie pusę merginų ir pusę vaikų mano, jog psichoaktyviosios medžiagos padeda atsipalaiduoti.

Literatūra

1. Žygaitienė B., Veličkienė J. Šeimos ir mokyklos bendradarbiavimas vykdant paauglių delinkventinio elgesio prevenciją. *Pedagogika*, 2016;122(2):60-75.
<https://doi.org/10.15823/p.2016.21>
2. Health 2020: a European policy framework supporting action

- across government and society for health and wellbeing. Copenhagen: WHO Regional office for Europe 2012. http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0009/169803/RC62wd09-Eng.pdf.
3. Underwood JM, Brener N, Thornton J, et al. Overview and methods for the youth risk behavior surveillance system. United States 2019. *MMWR Suppl* 2020; 69(1): 1-10. <https://doi.org/10.15585/mmwr.su6901a1>
 4. Westen D, Betan E, Defife JA. Identity disturbance in adolescence: Associations with borderline personality disorder. *Development and Psychopathology* 2011;23:305-313. <https://doi.org/10.1017/S0954579410000817>
 5. Kriščiūnaitė T. Paauglių identiteto formavimosi ir santykių su tėvais sąsajos. *Sisteminė literatūros apžvalga. Tarptautinis psichologijos žurnalas: biopsichosocialinis požiūris*, 2014; 15:9 - 32.
 6. Liutkutė V., Štelemėkas M., Veryga A. Psichoaktyvių medžiagų vartojimo prevencijos organizavimas bendruomenėje. *Metodinis leidinys*. Kaunas: LSMS, 2014.
 7. Janonienė R., Radzevičiūtė I., Ivanauskienė R., Veryga A. Trumposios intervencijos: alkoholio vartojimo įpročių patikros ir pagalbos teikimo rekomendacijos. Vilnius: Higienos institutas, 2016.
 8. Strukčinskienė B., Strazdienė N., Rauckienė-Michaelsson A., Strukčinskaitė V., Tervydytė D., Griškonytė E., Griškonis S. Universiteto studentų gyvenimas: alkoholio vartojimo aspektai. *Sveikatos mokslai*, 2018; 28 (7): 36-40. <https://doi.org/10.5200/sm-hs.2018.087>
 9. Coren E, Hossain R, Pardo Pardo J, Bakker B. Interventions for promoting reintegration and reducing harmful behaviour and lifestyles in street-connected children and young people. *Cochrane Database of Systematic Reviews* 2016; (1):1-128. Art. No.: CD009823. <https://doi.org/10.4073/csr.2016.5>
 10. Hossain R, Coren E. Service engagement in interventions for street-connected children and young people: a summary of evidence supplementing a recent Cochrane-Campbell review. *Child Youth Care Forum* 2014;44(3):451-470. <https://doi.org/10.1007/s10566-014-9286-6>
 11. Patton R, Slesnick N, Bantchevska D, Guo X, Kim Y. Predictors of follow-up completion among runaway substance-abusing adolescents and their primary caretakers. *Community Mental Health Journal* 2011;47:220-226. <https://doi.org/10.1007/s10597-009-9281-9>
 12. Lightfoot M, Stein JA, Tevendale H, Preston K. Protective factors associated with fewer multiple problem behaviors among homeless/runaway youth. *Journal of Clinical Child Adolescent Psychology* 2011;40(6):878-889. <https://doi.org/10.1080/15374416.2011.614581>
 13. Häggman-Laitila A, Toivonen K, Puustelli A, Saloekkilä P. Do aftercare services take young people's health behaviour into consideration? A retrospective document analysis from Finland. *J Pediatr Nurs* 2020;55:134-140. <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2020.08.005>
 14. Rosenbaum GM, Hartley CA, Philos Trans R. Developmental perspectives on risky and impulsive choice. *Soc Lond B Biol Sci* 2019;374(1766): 20180133. <https://doi.org/10.1098/rstb.2018.0133>
 15. Glasner J, Baltag V, Ambresin AE. Previsit multidomain psychosocial screening tools for adolescents and young adults: A systematic review. *J Adolesc Health* 2021; 68(3): 449-459. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2020.10.003>
 16. Foulkes L, Leung JT, Fuhrmann D, Knoll LJ, Blakemore SJ. Age differences in the prosocial influence effect. *Dev Sci* 2018; 21(6): e12666. <https://doi.org/10.1111/desc.12666>
 17. Escobar-Chaves SL, Anderson CA. Media and risky behaviors. *Future Child* 2008;18(1): 147-180. <https://doi.org/10.1353/foc.0.0007>
 18. Tolou-Shams M, Brown L K, Marshall BDL, et al. The behavioral health needs of first-time offending justice-involved youth: Substance use, sexual risk and mental health. *Child Adolesc Subst Abuse* 2019; 28(5): 291-303. <https://doi.org/10.1080/1067828X.2020.1774023>
 19. Hong JS, Kim DH, Hunter SC, et al. Racial/ethnic bullying subtypes and alcohol, tobacco, and marijuana use among US adolescents. *Racial Ethn Health Disparities* 2021. <https://doi.org/10.1007/s40615-021-01081-w>
 20. Eck RH, Trangenstein PJ, Siegel M, Jernigan DH. Company-specific revenues from underage drinking. *J Stud Alcohol Drugs* 2021; 82(3):368-376. <https://doi.org/10.15288/jsad.2021.82.368>
 21. Jackson C, Geddes R, Haw S, Frank J. Interventions to prevent substance use and risky sexual behaviour in young people: A systematic review. *Addiction* 2012;107(4): 733-747. <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.2011.03751.x>
 22. Jones CB, Meier MH, Corbin WE, Chassin L. Adolescent executive cognitive functioning and trait impulsivity as predictors of young-adult risky drinking and alcohol-related problems. *Psychol Addict Behav* 2021 ;35(2):187-198. <https://doi.org/10.1037/adb0000636>
 23. Hall WD, Patton G, Stockings E, Weier M, Lynskey M, Morley KI, Degenhardt L. Why young people's substance use matters for global health. *Lancet Psychiatry* 2016; 3(3): 265-279. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(16\)00013-4](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(16)00013-4)
 24. Howard J, Ali H, Robins L. Alcohol, cannabis and amphetamine-type stimulants use among young Pacific Islanders. *Drug Alcohol Rev* 2011; 30(1): 104-110. <https://doi.org/10.1111/j.1465-3362.2010.00272.x>
 25. Strukčinskienė B., Raistenskis J., Radžiuvienė R., Strukčinskaitė V. Vaikų ir paauglių sveikos gyvensenos veiksniai: fizinio aktyvumo ypatumai. Klaipėda: Druka, 2018.
 26. Stankūnas M., Veryga A., Jakubauskienė M. ir kt. Sveikatos

netolygumų mažinimo praktinės rekomendacijos. Kaunas: UAB Arx reklama, 2017.

27. Liuima V., Valintėlienė R., Jociūtė A. Mokyklinio amžiaus vaikų gyvenamosios tyrimas. 2016 m. rodiklių suvestinė-ataskaita. Vilnius: Higienos institutas, 2016.
28. Rupšienė L., Saveljeva R., Šutinienė I., ESPAD - 2019: Alkoholio ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas Lietuvoje. Tyrimo ataskaita, Vilnius: LETA, ŠMSM, 2020.

RISKY BEHAVIOURS IN 10TH TO 12TH GRADE SCHOOLCHILDREN AT KLAIPEDA CITY AND KLAIPEDA DISTRICT: PSYCHOACTIVE SUBSTANCES CONSUMPTION

N. Strazdienė, B. Strukčinskienė, V. Strukčinskaitė, I. Pačiauskaitė, M. Prokofjeva, S. Griškoniš

Keywords: Klaipeda city, Klaipeda district, schoolchildren, teenagers, young people, risky behaviour, psychoactive substances. Summary

Many diseases and disorders are caused by risky behaviours that expose danger for human health, well-being, future development, and success. It is especially important that new risky experiences do not lead to risky behaviours in young people. It is a priority issue to develop healthy lifestyle habits in teenage schoolchildren.

The article analyses the risky behaviour of Klaipeda city and Klaipeda district teenagers with focus on psychoactive substances (tobacco products and/or electronic cigarettes, alcohol, and drugs) consumption. Quantitative research strategy was chosen, and a written survey was applied. 260 students of Klaipeda city and Klaipeda district in grades 10 to 12, aged 16 to 19 years participated in the study. SPSS program (version 23.0) was used for statistical data analysis. The Chi-square (χ^2) criterion was used to check statistical significance. Data were statistically significant when $p < 0.05$. The results of the study showed that the majority of teenagers started using psychoactive substances, when they were 13-16 years old, and part of teenagers – when they were 7-12 years old. The study revealed that, most teenagers did not use drugs but used alcohol, and almost half of respondents – smoked. Boys were significantly more likely to use alcohol and drugs than girls. There were no significant differences in psychoactive substances consumption between urban and rural respondents. Teenage schoolchildren were encouraged by their peers to use psychoactive substances. About half of teenagers self-reported that the consumption of psychoactive substances help them to relax.

Correspondence to: n.strazdiene@gmail.com

Gauta 2021-09-28

KVIEČIAME PRENUMERUOTI „SVEIKATOS MOKSLŲ“ ŽURNALĄ 2022 METAIS!

Žurnalas „Sveikatos mokslai“ (Index Copernicus, EBSCO host (Academic Search Complete), Gale (Academic OneFile), ProQuest (Ulrich's, Summon), Australia (ERA) 2012 Journal List (ERA ID 34962) skirtas visų specialybių gydytojams, slaugytojams ir kitiems specialistams, spausdina mokslinius straipsnius lietuvių, anglų kalbomis. Reikalavimai straipsniams atitinka mokslo leidiniams keliamus reikalavimus. **Žurnalas spaudos kioskuose neparduodamas. Žurnalą, kuris leidžiamas kartą per du mėnesius, galima užsiprenumeruoti visuose Lietuvos pašto skyriuose ir internetu: www.prenumeruok.lt**

Prenumeratos kaina nesikeičia: visiems metams – 36 EUR, šešioms mėnesiams – 18 EUR, keturiems mėnesiams – 12 EUR, dviem mėnesiams – 6 EUR. Prenumeratos kodas: 5348.

Žurnalo autoriams straipsnių spausdinimas ir jų internetinė sklaida mokama.

Redakcija